

II.ÚS 1534/10 ze dne 27. 6. 2012

N 126/65 SbNU 629

Krácení odměny ustanoveného advokáta a aplikace moderačního práva soudu podle § 150 o. s. ř.

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

Ústavního soudu - II. senátu složeného z předsedy senátu Stanislava Balíka a soudců Jiřího Nykodýma a Pavla Rychetského (soudce zpravodaj) - ze dne 27. června 2012 sp. zn. II. ÚS 1534/10 ve věci ústavní stížnosti JUDr. V. V. proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 12. 10. 2009 sp. zn. 14 C 23/2005 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2010 sp. zn. 39 Co 523/2009 o stanovení odměny a náhrady hotových výdajů stěžovateli coby ustanovenému advokátovi, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a České advokátní komory jako vedlejšího účastníka řízení.

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2010 č. j. 39 Co 523/2009-181 bylo porušeno základní právo stěžovatele a legitimní očekávání garantované čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Proto se toto rozhodnutí ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Ústavní stížností podanou dne 24. 5. 2010 se stěžovatel domáhal zrušení výše uvedených rozhodnutí, neboť měl za to, že jimi bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo a legitimní očekávání garantované čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"), právo vlastnit majetek garantované čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina") a právo podnikat a získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny.

2. Ústavní stížnost je přípustná [§ 75 odst. 1 a contrario zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu")], byla podána včas a po odstranění vad splňuje i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

3. K porušení ústavně zaručených práv stěžovatele došlo podle jeho názoru tím, že Obvodní soud pro Prahu 2 postupoval při vyúčtování odměny podle ustanovení § 150 o. s. ř. ve spojení s ustanovením § 9 odst. 5 a ustanovením § 7 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif). Žalobce I. R. (dále jen "žalobce") nebyl v daném řízení a ani v jiném řízení shledán osobou trpící duševní poruchou, neschopností se srozumitelně vyjadřovat či jinak zdravotně nezpůsobilou k účasti na soudním jednání, čehož si byl zcela jistě vědom soudce Obvodního soudu pro Prahu 1 Mgr. Výtisk, když rozhodl o ustanovení zástupce žalobci podle ustanovení § 30 o. s. ř., a nikoliv o ustanovení opatrovníka podle ustanovení § 29 o. s. ř. Ustanovení § 150 o. s. ř. se vztahuje podle stěžovatele na náhradu nákladů řízení mezi účastníky řízení, ale nevztahuje se na úpravu náhrady nákladů právního zastoupení mezi účastníkem řízení a jeho zástupcem v řízení - advokátem. V případě zastoupení žalobce stěžovatelem vystupovala v roli analogického postavení klienta stěžovatele Česká republika, která hradí právní zastoupení podle ustanovení § 30 o. s. ř. ustanovenému právnímu zástupci. Na stanovení výše odměny podle ustanovení § 30 o. s. ř. ustanoveného právního zástupce nelze aplikovat ustanovení § 150 o. s. ř., neboť o nákladech řízení účastníků bylo již v pravomocném rozhodnutí soudem rozhodnuto [v právní věci žaloby o náhradu škody] a existuje zde překážka věci již rozhodnuté. Stěžovatel byl toho názoru, že pro stanovení jeho odměny za právní zastoupení je nutno použít ustanovení § 8 odst. 1 advokátního tarifu. Stěžovatel napadal též rozhodnutí odvolacího soudu, který se při stanovení výše tarifní hodnoty zcela svévolně řídil skutečností, že žalobce byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody za několik vražd, když použil pro stanovení tarifní hodnoty průměr vycházející z odškodnění za usmrcené osoby pro příbuzné ve výši 240 000 Kč podle ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. Tarifní hodnoty pak

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

stanovil městský soud bez dalšího právního důvodu a důvodu hodného zvláštního zřetele podle ustanovení § 150 o. s. ř. na částku 200 000 Kč, ze které určil odměnu advokáta. Podle názoru stěžovatele obecné soudy při svém rozhodování o výši odměny stěžovatele za právní zastoupení použily zjevnou libovůli, šikanózní a pohrdavý postoj jak k advokátnímu stavu, tak i k žalobci, který byl pravomocně odsouzen a vykonává trest odnětí svobody. Nelze přitom přehlížet specifičnost celé kauzy a její širší souvislosti [advokáti se vyhýbali poskytování právních služeb žalobci]. Stěžovatel si klade otázku, "jak může být spekulativně podána žaloba", když byl bez jakéhokoliv vlastního přičinění ustanoven právním zástupcem obvodním soudem žalobci. V souladu s nálezy Ústavního soudu je namístě, aby ustanovenému zástupci byla stanovena odměna dle ustanovení § 1 odst. 2, 3 advokátního tarifu, nikoliv podle vyhlášky č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Je zcela nelogické, proč by měly mít obecné soudy, jednající za Českou republiku, která si právní zastoupení u stěžovatele objednala, možnost snižovat výši mimosmluvní odměny stěžovatele jako ustanoveného advokáta, když na druhou stranu z ustanovení § 151 odst. 2 první věty za středníkem v případě ustanoveného advokáta podle ustanovení § 149 odst. 2 o. s. ř. vyplývá, že stát vymáhá náklady za právní zastoupení ustanoveného účastníka na účastníkovi řízení, a to opět podle advokátního tarifu, tedy v plné výši mimosmluvní odměny. Česká republika se tím, že stěžovatele podle ustanovení § 30 odst. 2 o. s. ř. stanovila žalobci jeho zástupcem v občanskoprávním řízení, zavázala, že zaplatí odměnu advokáta a náklady řízení a náklady za ztrátu času, a to za podmínek stanovených v ustanoveních advokátního tarifu o mimosmluvní odměně, když předmět sporu a žalovaná částka byly soudu známy dříve, než žalobce osvobodil od zaplacení soudního poplatku. Obecné soudy neuznaly stěžovatelův nárok na odměnu advokáta za právní zastoupení, a tím zasáhly bez jakéhokoliv důvodu hodného zřetele do jeho základního práva na legitimní očekávání nabytí majetku. Nelze svévolně snižovat mimosmluvní odměnu stěžovatele jako ustanoveného zástupce s odkazem na morální aspekty výše odměny pramenící z otevřené antipatie městského soudu k osobě klienta. Stěžovatel má podle Listiny právo na odměnu za práci; nelze jej také omezit na předpokládaném zisku, resp. jej vyvlastnit až do výše rozdílu mezi vyúčtovanou a přiznanou odměnou a upřít stěžovateli právo nabytí tento majetek. Dne 19. 12. 2011 pak stěžovatel svou ústavní stížnost doplnil o listinný důkaz (rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 přiznávající žalobci osvobození a ustanovující stěžovatele jeho právním zástupcem) a dále doplnil svůj návrh o odkaz na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2654/10 ze dne 17. 5. 2011 (N 94/61 SbNU 453).

4. Usnesením Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2010 (č. l. 19) bylo na návrh stěžovatele přiznáno postavení vedlejšího účastníka České advokátní komoře. Ta se ve svém vyjádření ztotožnila se stěžovatelem. Podle České advokátní komory již v době, kdy soud zvažuje, že účastníkovi řízení, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků, ustanoví na jeho žádost zástupce (ustanovení § 30 odst. 1 o. s. ř.), musí zároveň zvažovat, zda je to třeba k ochraně zájmů tohoto účastníka. Stejně tak je třeba zvážit, má-li být zástupcem účastníka advokát (ustanovení § 30 odst. 2 o. s. ř.). Výše uvedené ustanovení o. s. ř. je třeba vykládat v souvislosti se základními ustanoveními uvedenými v hlavě první části první o. s. ř., zejména s ustanovením § 1. To určuje, že o. s. ř. upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků. Pojednává-li proto ustanovení § 30 ve svých odstavcích 1 a 2 o ochraně zájmů účastníka, může se jednat jedině o zájmy oprávněné. S ohledem na výše uvedené jsou naprosto liché úvahy obecných soudů o tom, že návrhy původního žalobce byly přehnané, nadsazené, neoprávněné, o bezpracných odměnách advokátů v případě kverulujících účastníků a podobně, a to učiněné až v době, kdy advokát vůči státu vyúčtoval svoji odměnu. Soud již v okamžiku zahájení řízení totiž věděl o výši vzneseného nároku a o důvodech, proč byl vznesen. Jestliže za takové situace účastníkovi advokáta ustanovil zástupcem, musel si být vědom i toho, že takovému zástupci bude muset stát zaplatit odměnu, podle jakých předpisů a v jaké výši (za úkon). I to je součástí odpovědnosti soudů za svá rozhodnutí. V případě určení odměny ustanoveného advokáta musí soud postupovat podle ustanovení § 140 odst. 2 o. s. ř., potažmo podle ustanovení § 1 odst. 2 a 3 advokátního tarifu. Jelikož se nejedná o náhradu nákladů řízení, ale o přímou odměnu advokáta, je pro určení její výše ustanovení § 150 o. s. ř. nepoužitelné. Ke krácení odměny by soud mohl přistoupit jedině tehdy, pokud by advokát některé vyúčtované úkony neprovedl, pokud by špatně vypočetl odměnu za úkon nebo pokud by právní službu provedl zjevně nekvalitně.

5. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil předseda senátu 39 Co Městského soudu v Praze JUDr. Jiří Cidlina, který ve svém vyjádření setrval na názorech vyjádřených ve výše označeném rozhodnutí. Ústavní soud se dle ustanovení § 48 odst. 2 zákona o Ústavním soudu dotázal Ministerstva spravedlnosti na zvažovanou úpravu bezplatné právní pomoci, na což dne 10. 8. 2010 odpověděl ministr spravedlnosti JUDr. Jiří Pospíšil, který zaslal návrh věcného záměru zákona o bezplatné právní pomoci. Ve svém vyjádření uvedl, že by odměny ustanovených zástupců měly být hrazeny ve výši stanovené vyhláškou Ministerstva spravedlnosti, přičemž tato výše by měla být stanovena ve výši poloviny mimosmluvní odměny dle advokátního tarifu.

II.

6. Ústavní soud si k posouzení námitek a tvrzení stěžovatele vyžádal spis Obvodního soudu pro Prahu 2 sp. zn. 14 C 23/2005, z něhož zjistil následující skutečnosti:

7. Dne 25. 3. 2003 přiznal žalobci I. R. Obvodní soud pro Prahu 1 usnesením č. j. 23 C 196/99-34 osvobození od soudních poplatků v plném rozsahu a k ochraně jeho zájmů v této věci ustanovil JUDr. V. V. Žalobce se domáhal svým podáním na České republice - České advokátní komoře náhrady škody ve výši 12,60 Kč a 1 000 000 \$ z důvodu, že žalovaná pasivním chováním k žádosti žalobce mu neustanovila právního zástupce pro řízení před Ústavním soudem a zapříčinila zmaření zákonné lhůty k podání ústavní stížnosti. Podle ustanovení § 30 o. s. ř. účastníku, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (ustanovení § 138 o. s. ř.), předseda senátu ustanoví na jeho žádost zástupce, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů. Jelikož se žalobce nachází ve výkonu doživotního trestu svobody ve věznicí, není schopen osobně hájit své zájmy v řízení, a má proto právo na právní pomoc v řízení, a proto soud rozhodl k ochraně jeho zájmů o ustanovení právního zástupce pro toto řízení.

8. Dne 10. 12. 2003 podal žalobce zastoupený stěžovatelem žalobu na ochranu osobnosti podle ustanovení § 11 a násl. obč. zák. Obvodnímu soudu pro Prahu 1 (č. l. 53-59). Předtím navrhl České advokátní komoře mimosoudní vyrovnání, se kterým tato nesouhlasila (č. l. 51). Obvodní soud pro Prahu 1 posléze vyslovil svou místní nepřislusnost (č. l. 63) a následně o věci rozhodoval Obvodní soud pro Prahu 2, který dne 6. 10. 2006 žalobu stěžovatele rozsudkem č. j. 14 C 23/2005-94 zamítl. Ve spisu je též uveden protokol o soudním roku (č. l. 75) a protokol o jednání před soudem prvního stupně (č. l. 89). Po podání odvolání žalobcem Městský soud v Praze rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil (č. l. 132). Dovolání žalobce Nejvyšší soud usnesením ze dne 26. 4. 2011 č. j. 28 Cdo 1260/2009-198 odmítnul (č. l. 198).

9. Ze spisu dále vyplynulo, že stěžovatel si dne 28. 2. 2008 účtoval odměnu ve výši 588 063,50 Kč (č. l. 138), přičemž do 1. 9. 2006 činila sazba za jeden úkon právní služby 35 250 Kč a od 1. 9. 2006 pak 56 300 Kč. Na požadavek obvodního soudu na doložení jednotlivých položek stěžovatel reagoval dne 22. 5. 2009 (č. l. 164). Jelikož Obvodní soud pro Prahu 2 po dlouhou dobu nerozhodoval o nákladech právního zastoupení, podal dne 13. 8. 2009 stěžovatel návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu (č. l. 164a).

10. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 12. 10. 2009 č. j. 14 C 23/2005-167 byla stěžovateli, ustanovenému zástupci žalobce, přiznána odměna za zastupování a náhradu hotových výdajů ve výši 13 144,22 Kč. Žalobce se podanou žalobou ke zdejšímu soudu domáhal po žalované České republice - Ministerstvu spravedlnosti 29 986 012,60 Kč s příslušenstvím jako náhrady škody, která mu byla způsobena nesprávným úředním postupem v řízení před Ústavním soudem. Žalobci bylo usnesením Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 25. 3. 2003 č. j. 23 C 196/99-34 přiznáno osvobození od soudních poplatků a byl mu ustanoven zástupce pro řízení - stěžovatel. Ten učinil ve věci 12 úkonů právní služby, což i řádně doložil. Soud si byl při stanovení odměny a náhrady hotových výdajů ustanovenému zástupci vědom toho, že výše této odměny a náhrady má vycházet z advokátního tarifu. Odměnu a náhradu platí ustanovenému advokátovi stát na základě ustanovení § 140 odst. 2 o. s. ř., kdy určení jejich výše je v zásadě odvozeno od ustanovení § 1 odst. 3 advokátního tarifu. V ustanovení 1 odst. 2 věty první advokátního tarifu je určeno, že při stanovení nákladů řízení, jejichž náhrada se klientovi přiznává rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu, se výše odměny advokáta určí podle ustanovení o mimosmluvní odměně, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak. Zvláštním právním předpisem je pak míněna vyhláška č. 484/2000 Sb., která se na odměnu ustanoveného zástupce zjevně nevztahuje. Pro výpočet výše odměny by tedy bylo možné mechanicky aplikovat ustanovení § 7 advokátního tarifu a určit, že sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby činí z tarifní hodnoty dané věci částku 35 250 Kč. Obvodní soud ovšem dospěl k závěru, že mechanické aplikování advokátního tarifu by v dané věci nebylo v souladu s účelem a smyslem zákona a že by nevedlo ke spravedlivému řešení dané věci. Je nepřijatelné, aby ustanoveným zástupcům byla přiznávána odměna v řádu mnoha desetitisíc až statisíc korun v řízeních, která jsou osvobozena od soudních poplatků a kde není žádné omezení výše nároku, který může žalobce požadovat, ač tento nárok může být zcela absurdní. Soud se proto rozhodl analogicky použít ustanovení § 150 o. s. ř., podle něhož, jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nemusí soud výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat (k analogickému užití ustanovení § 150 o. s. ř. srov. náleží Ústavního soudu I. ÚS 1126/07 ze dne 22. 11. 2007, N 206/47 SbNU 647). Princip legitimního očekávání může chránit jen očekávání, které je legitimní, rozumné. V případech příkrého rozporu mezi výší odměny ustanoveného advokáta podle advokátního tarifu a výší odměny podle vyhlášky č. 484/2000 Sb. lze na základě analogické aplikace ustanovení § 150 o. s. ř. zvážít, zda nejsou dány důvody hodné zvláštního zřetele, na základě nichž by soud zčásti odměnu za zastupování nepřiznal. Pokud

je v řízení účastníkovi ustanoven zástupce v souladu s ustanovením § 30 o. s. ř., pak je to jen tehdy, kdy jsou k tomu společně dány dva důvody. Jednak účastník splňuje předpoklady pro osvobození od soudních poplatků a jednak je k ochraně jeho zájmů potřeba ustanovit účastníkovi zástupce. Pokud by to nebylo třeba k ochraně jeho zájmů účastníka, zástupce by ustanoven nebyl, i kdyby účastník splňoval předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, a obráceně. Skutečnost, že je k ochraně jeho zájmů potřeba ustanovit účastníkovi zástupce, se velmi blíží důvodům k užití příbuzného institutu opatrovníka v případech, kdy účastník není schopen srozumitelně se vyjadřovat (ustanovení 29 odst. 3 o. s. ř.). Opatrovník i ustanovený zástupce jsou velmi příbuzné instituty o. s. ř. sloužící k ochraně práv účastníků, kteří z různých důvodů nemohou hájit svá práva sami. Advokátní tarif má zvláštní ustanovení pro přiznávání odměny opatrovníkovi, kdy podle ustanovení § 9 odst. 5 se považuje za tarifní hodnotu částka 500 Kč. Není žádný důvod, proč by ustanovený zástupce měl v zásadě za stejnou práci jako opatrovník dostat odměnu o několik řádů vyšší.

11. Proti rozhodnutí obvodního soudu podal stěžovatel odvolání (č. l. 168-173). Usnesením Městského soudu ze dne 15. 2. 2010 č. j. 39 Co 523/2009-181 bylo usnesení soudu prvního stupně změněno tak, že výše odměny a náhrada hotových výdajů činí 25 610 Kč, jinak se potvrzuje. Odvolací soud nesouhlasil s úvahou obvodního soudu odvíjet výpočet odměny ustanoveného advokáta od odměny ustanoveného opatrovníka. Soud prvního stupně správně dovodil, že otázka, zda ustanovení § 150 o. s. ř. lze analogicky použít i na případy, kdy soud rozhoduje o nárocích ustanoveného advokáta vůči státu, byla již judikaturou řešena tak, že v případě příkrého rozporu mezi výší odměny ustanoveného advokáta podle advokátního tarifu a výší odměny podle vyhlášky č. 484/2000 Sb. lze na základě analogické aplikace ustanovení § 150 o. s. ř. zvážit, zda nejsou dány důvody hodné zvláštního zřetele, na základě nichž by soud zčásti odměnu za zastupování nepřiznal. Podle názoru odvolacího soudu lze při určení odměny ustanovenému advokátu postupovat podle ustanovení § 150 o. s. ř. i tehdy, je-li částka uplatněná žalobou s přihlédnutím ke všem okolnostem případu zcela neadekvátní. Mechanický výpočet odměny advokáta odvíjející se od nereálného požadavku jeho klienta by totiž mohl vést i k tak absurdním důsledkům, že by se mohl stát nástrojem bezpracného výdělků pro ustanoveného advokáta, zastupujícího kverulantského klienta osvobozeného od soudních poplatků, jenž zjevně mnohonásobně nadsadí rozsah požadovaného peněžitého plnění. V posuzované věci se žalobcem požadované odškodnění vymyká reálným požadavkům uplatňovaným z titulu náhrady škody. V této souvislosti je třeba poukázat na ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák., podle něhož náleží za škodu způsobenou usmrcením osoby blízké pozůstalým jednorázové odškodnění, a to manželovi a dětem každému ve výši 240 000 Kč. Ve světle tohoto odškodnění považuje odvolací soud za přiměřenou tarifní hodnotu nejvýše v částce 200 000 Kč.

12. Ústavní soud si dále v souladu s ustanovením § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu vyžádal od účastníků řízení souhlas s upuštěním od ústního jednání. Stěžovatel přípisem ze dne 18. 3. 2011 Ústavnímu soudu sdělil svůj nesouhlas. Ústavní soud proto nařídil na den 27. června 2012 ústní jednání, k němuž obeslal všechny účastníky řízení. K jednání se dostavil právní zástupce stěžovatele a vedlejší účastník. Právní zástupce stěžovatele ve zkratce zopakoval důvody ústavní stížnosti a setrval na svém účastnickém návrhu. Uvedl též, že již finančnímu úřadu odvedl DPH ve výši přes 100 000 Kč, přičemž již není schopen předmětnou daň nárokovat zpět. Poukázal též na složitost kauzy (úkony ve věznicí, úkony u Ústavního soudu, jednání s advokátní komorou stran neetičnosti v jednání určitých advokátů ve věci žalobce) a specifickou právního zastoupení. Upozornil též na to, že pokud by byla odměna vypočtena podle vyhlášky č. 484/2000 Sb., činila by jeho odměna i tak částku převyšující 300 000 Kč.

III.

13. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je jen ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti obecných soudů může jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva či svobody [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Ústavní soud ve svých četných rozhodnutích zřetelně definoval podmínky, při jejichž existenci má vadná aplikace podústavního práva obecným soudem za následek porušení základních práv či svobod jednotlivce. Jedná se o případy, v nichž Ústavní soud posuzuje, zda obecné soudy v dané věci ústavně souladně posoudily konkurenci norem jednoduchého práva sledujících určitý ústavně chráněný účel či konkurenci interpretačních alternativ jedné konkrétní normy, nebo o otázku, zda obecné soudy neaplikovaly jednoduché právo svévolně (srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 1038/08 ze dne 8. 7. 2008, N 127/50 SbNU 111).

15. Právní stát, kterým Česká republika podle čl. 1 odst. 1 Ústavy má být, je takový stát, v němž je veřejná moc - tedy i soudnictví - vázána právem. V právním státu je moc omezena za účelem ochrany občanů před výkonem libovůle či svévole ze strany státu. Právní stát v moderním pojetí je zaměřen na nastolení a udržení materiálně

spravedlivého stavu. Ze spojení čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 4 odst. 4 Listiny pak vyplývá, že státní moc je nutno uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon, a to za současného šetření podstaty a smyslu základních práv a svobod. Pokud se tomu tak neděje, představuje jednání či akt státní moci svévoli (nález sp. zn. II. ÚS 1009/08 ze dne 8. 1. 2009, N 6/52 SbNU 57). Jak Ústavní soud opakovaně zdůraznil, nikoliv každé porušení norem jednoduchého práva při jejich aplikaci či interpretaci způsobuje zároveň i porušení základního práva jednotlivce. Avšak porušení některé z norem jednoduchého práva v důsledku libovůle (vykonávané např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, může být způsobilé zasáhnout do základního práva a svobody jednotlivce (srov. nález sp. zn. III. ÚS 346/01 ze dne 14. 3. 2002, N 30/25 SbNU 237). Ústavní soud zasáhne vždy, zjistí-li v postupu obecných soudů prvek libovůle.

16. Ústavní soud zkoumal, zda napadená rozhodnutí nezasahují do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, tj. na legitimní očekávání ochrany majetku. Legitimní očekávání stěžovatele je nutno chápat jako očekávání určitého postupu orgánů veřejné moci, které bude odpovídat jednoznačnému obsahu právního řádu. Přihlížení k legitimním očekáváním je nepominutelnou dimenzí zákonnosti (srov. bod 45 nálezu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 38/04 ze dne 20. 6. 2006, N 125/41 SbNU 551, 409/2006 Sb.). Jsou-li totiž nejisté hranice zákonných požadavků, tj. nejsou-li respektována legitimní očekávání založená na zákonu, je nejistá i svoboda. Ochrana legitimního očekávání tudíž přispívá k respektu a ochraně individuální svobody vykonávané v přesně vymezeném právním rámci. Každému navrhovateli proto "vzniká v řízení před orgánem veřejné moci legitimní očekávání, že bude-li postupovat v souladu se zákonem a konkrétními pokyny tohoto orgánu, povede to v případě úspěchu ve sporu k vydání reálné vykonatelného rozhodnutí. Soudy právního státu, chránícího individuální lidská práva a svobody, jsou ústavně zavázány promýšlet důsledky svých rozhodnutí, zohledňovat svůj předchozí postup, dbát na vynutitelnost vydávaných rozhodnutí a neposuzovat věc jenom z hlediska izolovaného výkladu jednoho ustanovení. Důvěra v soudní rozhodování a reálná vynutitelnost práva totiž patří mezi základní mimoprávní atributy právního státu" (nález sp. zn. IV. ÚS 525/02 ze dne 11. 11. 2003, N 131/31 SbNU 173).

17. Legitimní očekávání ve smyslu výše citovaného ustanovení čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě je nejen podle judikatury Ústavního soudu [např. nálezy ve věcech sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331, 278/2004 Sb.), IV. ÚS 525/02 ze dne 11. 11. 2003 (N 131/31 SbNU 173), I. ÚS 185/04 ze dne 14. 7. 2004, N 94/34 SbNU 19)], ale i judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věcech *Beyeler* proti Itálii ze dne 5. 1. 2000, *Zwierzynski* proti Polsku ze dne 16. 6. 2001) integrální součástí ochrany majetkových práv. Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věci *Broniowski* proti Polsku ze dne 22. 6. 2004) pojem "majetek" ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě má autonomní rozsah, který není omezen na konstituované vlastnictví hmotného jmění a není závislý na formální kvalifikaci vnitrostátního práva. Pro účely tohoto ustanovení jsou za "majetková práva", resp. "majetek" také považovány další práva a zájmy tvořící aktiva (např. pohledávky), na základě jejichž existence může stěžovatel tvrdit, že na jejich splnění má přinejmenším legitimní očekávání (*esperance legitime/legitimate expectation*).

18. Ochrana legitimního očekávání jakožto integrální součásti základního práva podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě by měla nalézt reflexi v jednotlivých normách jednoduchého práva, resp. v jejich výkladu, který podávají obecné soudy, jež jsou k ochraně základních práv zavázány ustanovením čl. 4 Ústavy České republiky. Proto musí být přijat takový výklad, který šetří smysl a podstatu základního práva (legitimního očekávání). Jinak řečeno, "legitimní očekávání nepůsobí bezprostředně mezi subjekty občanskoprávních vztahů, nýbrž jde o ústavním pořádkem jednotlivcům garantované základní právo, které v daném případě působí ve vztahu jednotlivce vůči obecným soudům, tj. státní moci. Soudy jsou pak zavázány (čl. 4 Ústavy) poskytovat tomuto základnímu právu ochranu cestou interpretace a aplikace příslušných norem jednoduchého práva" (nález sp. zn. IV. ÚS 763/05 ze dne 11. 4. 2006, N 82/41 SbNU 79).

IV.

19. Ústavní soud byl v daném případě povolán k posouzení otázky, zda napadená rozhodnutí obecných soudů použitou interpretací ustanovení § 150 o. s. ř., resp. ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. nezasáhla do ústavně zaručeného legitimního očekávání. Je na obecných soudech, aby při aplikaci příslušných ustanovení o. s. ř., resp. obč. zák. použily výklad respektující ústavní ochranu poskytovanou již vzniklému nároku majetkové povahy tak, jak to vyžaduje čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Opačný aplikační a interpretační postup by byl v rozporu s čl. 2 odst. 3 Ústavy ve spojení s čl. 4 odst. 4 Listiny.

20. Ústavní soud chápe otázku nákladů řízení jako integrální součást civilního řízení, která může zasáhnout do práva na spravedlivý proces: "Rozhodování o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku. V případě rozhodování o náhradě nákladů řízení je proto třeba přihlížet ke všem okolnostem věci, které mohou mít vliv na stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení, jež účastník vynaložil k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Úkolem obecného soudu proto není pouze mechanicky rozhodnout o náhradě podle výsledku sporu, nýbrž vážit, zda tu neexistují další rozhodující okolnosti mající podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady účelně vynaložených nákladů." [srov. nález sp. zn. I. ÚS 350/04 ze dne 15. září 2004 (N 130/34 SbNU 317), nález sp. zn. I. ÚS 653/03 ze dne 12. května 2004 (N 69/33 SbNU 189) nebo nález sp. zn. II. ÚS 194/98 ze dne 20. února 2001 (N 34/21 SbNU 301)]. Kautely upínající se na čl. 36 odst. 1 Listiny předepisují, že výrok o nákladech musí být celkově souladný s průběhem řízení a úvaha vedoucí k jejich uložení musí být, byť stručně, odůvodněna [viz nález sp. zn. I. ÚS 401/06 ze dne 26. října 2006 (N 196/43 SbNU 207)]. Konkrétně v případě ustanovení § 150 o. s. ř. Ústavní soud konstatoval, že "úvaha soudu o tom, zda se jedná o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci. Musí také své rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodnit. V postupu, který není odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze spatřovat jisté prvky libovůle a nahodilosti; pouhý formální odkaz na příslušné ustanovení zákona bez objasnění závěru, ke kterému soud dospěl, není podle § 157 odst. 2 o. s. ř. (a tedy i ve smyslu práva na spravedlivý proces) dostačující" [nález sp. zn. III. ÚS 727/2000 ze dne 17. května 2001 (N 75/22 SbNU 145)]. Rozhodnutí o nákladech řízení proto nabývá rozměr porušení základních práv a svobod především tam, "kde úvaha soudu je důsledkem naprosté libovůle, tam, kde není rozhodnutí soudu dostatečně odůvodněno, případně tam, kde nákladový výrok není v souladu s průběhem řízení" [nález sp. zn. I. ÚS 1126/07 ze dne 22. listopadu 2007 (N 206/47 SbNU 647)]. Tak např. v nálezu sp. zn. I. ÚS 2278/10 ze dne 30. 11. 2010 (N 240/59 SbNU 443) shledal Ústavní soud "rozpor mezi tím, že obecné soudy rozhodly o osvobození od soudních poplatků stěžovatelovy mandantky, a krácením odměny ustanoveného zástupce na polovinu účtovaných nákladů řízení." Podle názoru Ústavního soudu totiž o osvobození od soudního poplatku lze dle ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř. rozhodnout za kumulativního splnění dvou podmínek [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2856/08 ze dne 9. února 2009 (N 20/52 SbNU 197)]. Podmínkou první jsou poměry účastníka řízení, druhou pak skutečnost, že v dané věci nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. O zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva přitom jde "zejména tehdy, jestliže již ze skutkových tvrzení žadatele (aniž by bylo třeba provádět dokazování) je nepochybné, že mu ve věci nemůže být vyhověno." (Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář. I. díl, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 521n.). Z interpretace ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř. vyplývá, že za zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva nemůže být považováno chování žalované, které by vyšlo najevo až v průběhu řízení, resp. dokonce až v jeho výsledku, nýbrž to musí být prima facie zřejmé již ze samotného návrhu na zahájení soudního řízení, resp. z repliky na tento návrh (bod 21 nálezu sp. zn. I. ÚS 2278/10). Toliko ve formě obiter dicti Ústavní soud na okraj podotýká, že je otázkou, zda za situace, kdy Obvodní soud pro Prahu 1 tuto skutečnost nerozpoznal (bod 7), neměly tuto skutečnost zkoumat, ba případně přehodnocovat další, věc žalobce projednávající soudy a zda vzhledem k "jistě frivolnosti" žaloby neměly i v průběhu řízení rozhodnout o změně přiznání osvobození od soudních poplatků.

21. Stěžovatel spatřoval porušení svých základních práv v tom, že při rozhodování o výši jeho odměny, na kterou mu jako ustanovenému zástupci vznikl nárok, považoval odvolací soud za tarifní hodnotu pro určení příslušné sazby mimosmluvní odměny pouze částku ve výši 200 000 Kč. To odvodil z analogické aplikace ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. (bod 11). Tím přibližně dvakrát zvýšil odměnu stěžovatele oproti soudu prvního stupně, který rozhodl na základě analogického užití ustanovení § 150 o. s. ř. (bod 10). S tímto přístupem obecných soudů se Ústavní soud neztotožnil. Odůvodnění obecných soudů je nutno s ohledem na předcházející průběh řízení považovat za vnitřně rozporná. Rozhodnutí odvolacího soudu bylo též ve smyslu nálezu Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2011 sp. zn. II. ÚS 2388/10 (N 80/61 SbNU 261) rozhodnutím překvapivým, neboť v návaznosti na nález sp. zn. II. ÚS 828/06 ze dne 6. 2. 2007 (N 26/44 SbNU 309) je možno konstatovat, že stěžovateli nebyl poskytnut dostatečný procesní prostor k vyjádření k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, což je zvláště naléhavé v rámci odvolacího řízení, kdy po přijetí rozhodnutí již účastník řízení nemá procesní nástroj, jak své námitky uplatnit. Takový postup odvolacího soudu vede k situaci, kdy je účastník řízení nucen vznášet takové námitky vlastně poprvé až v řízení před Ústavním soudem. Byť bylo pro stěžovatele překvapivé i rozhodnutí soudu prvního stupně [samo ustanovení stěžovatele zástupcem žalobce předpokládalo předchozí závěr soudu, že u žalobce nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva (viz body 20 a 22)]. V situaci, kdy nebylo sporu o výši peněžitého plnění, jehož se týkala právní služba poskytovaná stěžovatelem (právě to mělo jednoznačný a zásadní vliv na otázku tarifní hodnoty jednoho úkonu právní služby podle advokátního tarifu), se soud prvního stupně rozhodl vydat při určení tarifní hodnoty jednoho úkonu právní služby cestou jinou. O tomto právním náhledu soudu se stěžovatel dozvěděl právě až z vydaného rozhodnutí soudu prvního stupně., mohl na ně reagovat svým odvoláním. Poté, co se stěžovatel zaměřil ve svém obsáhlém odvolání (č. l. 168-173) proti argumentům soudu prvního stupně, odvolací soud se vydal opět cestou novou (ustanovení § 444 odst. 3 obč.

zák.), a proto na argumentační pozici odvolacího soudu nemohl stěžovatel reagovat ani zpětně (srov. bod 21 nálezu sp. zn. II. ÚS 2388/10).

22. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 276/96 ze dne 15. 10. 1996 (N 105/6 SbNU 255) Ústavní soud prohlásil: "je-li v článku 1 Ústavy zdůrazněna demokratická a právní povaha našeho státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana, potom obrácenou stranou této demokratické ‚mince‘ je nevyhnutelnost sociální a politické odpovědnosti jednotlivců, politických stran, společnosti i státu". Odpovědnosti jednotlivců tak odpovídá odpovědnost orgánů veřejné moci, konkrétně soudů za náležité vedení celého soudního řízení. Obvodní soud pro Prahu 1 ustanovil stěžovatele zástupcem žalobce, neboť podle ustanovení § 30 o. s. ř. účastníku, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (ustanovení § 138 o. s. ř.), předseda senátu ustanoví na jeho žádost zástupce, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů. To, že žalobce splňuje předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků, dovodil z poměrů žalobce, který se nachází ve výkonu doživotního trestu odnětí svobody ve věznici, nemá žádné příjmy a kromě dávek státní sociální podpory nepobírá od státu žádné dávky (bod 7). Obvodní soud se ovšem nijak nevyrovnával s druhou podmínkou osvobození od soudních poplatků, tj. že nesmí jít o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva (viz bod 20). Svým postupem tak obecný soud implicitně uznal, že o případ svévolného nebo zřejmě neúspěšného uplatňování práva nejde, resp. že zájmy žalobce jsou zájmy oprávněné (bod 4), a proto má žalobce nárok na ustanovení právního zástupce (bod 7), a vyvolal tak u ustanoveného zástupce legitimní očekávání, že bude za svou práci náležitě odměněn. Již při rozhodování si Obvodní soud pro Prahu 1 musel být výše žalobcem požadované částky vědom a nepochybně též věděl, že k ochraně zájmů klienta ustanovený advokát bude placen ze státních peněz. Je přitom nerozhodné, že o odměně ustanoveného advokáta rozhodoval v důsledku postoupení věci jiný soud než ten, který rozhodl o osvobození žalobce od soudních poplatků a ustanovení advokáta (bod 8), a tedy tento soud mohl mít na splnění podmínek podle ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř. jiný názor [srov. obdobně bod 25 nálezu sp. zn. I. ÚS 2654/10 ze dne 17. 5. 2011 (N 94/61 SbNU 453)]. Není akceptovatelné, aby až v závislosti na výsledku sporu obecné soudy rozhodly, že je třeba krátiť odměnu ustanoveného zástupce, protože částka uplatněná žalobou byla s přihlédnutím ke všem okolnostem případu zcela neadekvátní (bod 10), jak uvedl ve svém rozhodnutí odvolací soud. Chtějí-li se obecné soudy zbavit negativních finančních konsekvencí pro stát, je nutno konstatovat, že tuto skutečnost mohly a měly vzít v potaz již v případě rozhodování o osvobození žalobce od soudních poplatků podle ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř., když obvodní soud zároveň rozhodoval i o ustanovení advokáta podle ustanovení § 30 odst. 1 o. s. ř. (bod 7). Považovaly-li obecné soudy nároky žalobce (ve výsledku) za "nereálné" a "zjevně nadsazené", jak lze dovozovat z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu (ten totiž mluvil o "neadekvátnosti částky uplatněné žalobou", o "nereálných požadavcích advokáta klienta", o "kverulantském klientovi", jenž "zjevně mnohonásobně nadsadí rozsah požadovaného peněžitého plnění" - viz bod 11) o odměně ustanoveného advokáta, je nutno podle názoru Ústavního soudu považovat jejich postup za logicky rozporný se zákonnými podmínkami ustanovení právního zástupce. Stěžovatel se v této souvislosti mohl legitimně spoléhat na to, že ke změně tohoto hodnocení nedojde zpětně, a to ani ve vztahu k výši jeho odměny za již provedené úkony (srov. náleze ze dne 21. dubna 2011 sp. zn. II. ÚS 2388/10, bod 21). Platí přitom, že "je-li účastníku řízení ustanoven zástupcem advokát, platí jeho hotové výdaje a odměnu za zastupování stát. Stát se v takovém případě de facto ocitá v roli advokáta klienta, a tudíž i jejich vzájemný vztah je nutno posuzovat podle příslušných ustanovení advokátního tarifu a jiný postup v takovém případě zpravidla nelze považovat za správný a spravedlivý" (náleze sp. zn. IV. ÚS 763/05, N 82/41 SbNU 79). Z tohoto přístupu existuje výjimka (umožňující aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř.) v tom případě, pokud obecný soud ukázal, že vyčíslení odměny za zastupování ustanoveným advokátem podle advokátního tarifu by mělo být v příkrém rozporu s paušální sazbou odměny za zastupování v jednom stupni podle vyhlášky č. 484/2000 Sb. (náleze sp. zn. I. ÚS 1126/07, N 206/47 SbNU 647).

23. Ústavní soud na tomto místě považuje za nezbytné podotknout, že hlavní příčinou problémů stran odměňování ustanoveného zástupce je chybějící ucelená úprava právní pomoci (srov. k tomu Kudynová, A.: Bezplatná právní pomoc v České republice - současná situace a připravovaná legislativa. Časopis pro právní vědu a praxi, 2/2010, s. 130-135). Systém právní pomoci totiž "díky své procesní a judikatorní rozříštěnosti, jakož i systémovým nedostatkům, z ústavního hlediska volá po komplexní úpravě, která by však nutně nemusela vést k dramaticky vyšším státním výdajům, neboť stávající systém je mj. poznamenán špatným zacílením takto vynaložených prostředků" (viz Baňouch, H.: Komentář k čl. 37 Listiny. In: Listina základních práv a svobod. Komentář. Eds. E. Wagnerová, V. Šimíček, T. Langášek, I. Pospíšil. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 777). Navzdory dobře odůvodněným výhradám odborné veřejnosti nebyla odpovídající právní úprava přijata, a je to tedy v první řadě právě nečinnost zákonodárce, která vede k problémům stran regulace odměňování ustanovených zástupců - advokátů. Ústavní soud na tomto místě připomíná, že, jak uvedl ve svém vyjádření stran připravovaného zákona o bezplatné právní pomoci ministr spravedlnosti, výše odměny by měla být stanovena ve výši poloviny mimosmluvní odměny podle druhého oddílu advokátního tarifu (viz bod 5). Podle názoru Ústavního soudu nelze rozhodnutími obecných soudů nečinnost zákonodárce zásadně nahrazovat tím

způsobem, že by docházelo k excesivnímu zasahování do legitimního očekávání ustanovených zástupců, kterým by v zásadě již na počátku řízení mělo být zřejmé, jak a podle čeho budou odměňováni. Je nepřijatelné, aby se vzhledem k absenci uspokojivé právní úpravy systému bezplatné právní pomoci, resp. odměňování ustanovených zástupců obecné soudy uchýlily k nečekanému a nepředvídatelnému snížení odměny stěžovatele, která dosahuje méně než 5 % předpokládané (navíc dle názoru obecných soudů formálně správně, tj. ve shodě s právními předpisy vypočtené - bod 10) výše odměny (bod 9), aniž by např. konstatovaly, že advokát některé vyúčtované úkony právní služby vůbec neprovedl či právní službu jako celek provedl zjevně nekvalitně (viz bod 4). Ničím nepodložená úvaha o bezpracném výdělků ustanoveného advokáta (bod 11) zastupujícího klienta majícího nereálné požadavky není v tomto kontextu namístě.

24. Nárok stěžovatele na přiznání odměny ustanoveného advokáta, ač vznikl v souvislosti s procesem (občanským soudním řízením) a je upraven v předpise procesním, je svou povahou nárokem hmotněprávním [srov. podobně náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2278/10, N 240/59 SbNU 443], a je proto kryt ústavně zaručeným legitimním očekáváním uspokojení daného nároku. Rozhodování soudů musí respektovat princip proporcionality, který vyžaduje, aby zásahy do základního práva a legitimního očekávání byly minimalizovány na co nejnížší možnou míru, což se nestalo. Jelikož z hlediska ústavnosti odůvodnění rozhodnutí obecných soudů nemůže obstát, nezbyvá Ústavnímu soudu než uzavřít, že obecné soudy porušením zákazu libovůle (body 22-23) a fair procesu (bod 21) zasáhly do legitimního očekávání stěžovatele podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Proto podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2010 sp. zn. 39 Co 523/2009 zrušil. Ve zbylé části (ve vztahu k rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 2) pak ústavní stížnost podle ustanovení § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako nepřipustnou odmítl. Ve shodě s doktrínou minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů pro nápravu zásahu do stěžovatelových základních práv totiž postačí zrušit toliko rozhodnutí odvolacího soudu.